

*Галина Осіпчук,
кандидат філологічних наук, доцент,
Оксана Циганок,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ОЦІНКИ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАВДАНЬ ЗНО)

У XXI столітті ключовим вектором розвитку освіти України є концептуальна основа, в тому числі компетентнісний підхід до вивчення навчальних дисциплін. Метою діяльності такого підходу є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості та забезпечення високого рівня підготовки учнів та студентів.

Під поняттям *«компетентнісний підхід»* розуміється спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [3]. Дослідники виокремлюють три групи компетентностей: ключові, міжпредметні (або надпредметні) та предметні. Ця ж позиція представлена і в Державному стандарті базової й загальної середньої освіти [10].

Літературну компетентність Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти визначено як предметну. Її складовими є емоційно-ціннісна, літературознавча, культурологічна та компаративна компетентності особистості [4].

Емоційно-ціннісна включає в себе розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності художніх творів української та світової літератури, а також літератур національних меншин, формування світогляду учнів, моралі та громадянської позиції.

Літературознавча передбачає вивчення літературних творів, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями, застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації художніх творів, розгляд літературних текстів, явищ і

фактів у контексті літературного процесу, виявлення специфіки літературних напрямів, течій, шкіл [10].

Культурологічна передбачає усвідомлення творів художньої літератури як важливої складової мистецтва, ознайомлення учнів з основними цінностями світової художньої культури, розкриття особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, висвітлення зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей, розширення ерудиції учнів, виховання їх загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Компаративна компетентність забезпечує порівняння літературних творів, їх компонентів, явищ і фактів, що належать до різних літератур, розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і україномовних перекладів літературних творів та їх українських перекладів, увиразнення особливостей української культури та літератури на основі світової, демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови [10].

Оволодіння знаннями із літератури потребує багато зусиль як з боку учнів, так і з боку вчителів. До того ж цей процес є достатньо довготривалим. Завдання учня: вивчити історію формування літературних напрямів, етапи життєвого шляху та творчої долі письменників, визначити роль й місце художнього твору в доробку митця та в світовому літературному процесі певного періоду, набуття вміння аналізувати, мислити, робити висновки. Завдання учителя: допомогти зробити учневі правильні висновки з вивченого матеріалу, навчити використовувати знання на практиці та, окрім цього, ще й існує необхідність перевірки якості отриманих знань.

Орієнтуючись на цілі і завдання навчання, в даний час вирішується ряд проблем, пов'язаних із здійсненням контролю. До них відносяться перш за все виділення об'єктів контролю і вибір найбільш надійних і ефективних форм

його реалізації. Саме тут перед вчителем постає необхідність використовувати різні форми контролю, серед яких основне місце займають тести. Література як навчальна дисципліна – не виключення.

Різні види тестів дозволяють використовувати їх не тільки як форму контролю, а й як засіб ознайомлення учнів з новою інформацією чи засіб для закріплення вивченого матеріалу. Навчальні тести є важливим проміжним етапом у роботі з оволодіння літературознавчим матеріалом.

Історією виникнення та розвитку тестування в літературі цікавилися дослідники: А. Андрощук [1], Д. Глуханюк [2], В. Мороз [5], О. Подлісецька [8] та ін. Однак, прийоми перевірки та обліку знань, умінь, навичок, методики їх організації і проведення, не втратили своєї *актуальності*.

Таким чином, *метою* даного наукового дослідження є розгляд психолого-педагогічних аспектів та доцільності використання тестів, як одного із способів контролю засвоєння знань з літератури учнями у старших класах. *Завдання*, які необхідно виконати: аналіз матеріалу, що використовується у тестах ЗНО з української літератури; характеристика найбільш вживаних завдань тестів, спрямованих на визначення рівня засвоєння літератури. *Об'єктом* наукової розвідки є тестові завдання ЗНО 2009–2018 років з української літератури. *Предмет дослідження* – тестові завдання з літератури періоду Реалізму (XIX століття): творчість Івана Франка («Гімн», «Чого являєшся мені у сні?»), Івана Нечуй-Левицького (повість «Кайдашева сім'я»), Панаса Мирного (роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?») та Івана Карпенко-Карого (комедії «Хазяїн», «Мартин Боруля»).

Тест – це короткочасне, технічно просто обставлене випробування, що проводиться у рівних умовах для всіх учасників, має вигляд такого завдання, рішення якого кількісно обліковується та вказує на показник рівня засвоєння знань, умінь і навичок даного учасника тестування [9, с. 5].

Тест виконує ряд функцій: *навчальну* – відбувається аналіз результатів, і вчитель, і учень отримують інформацію, в результаті якої можлива зміна навчального процесу; *виховну*; *контролюючу* – контролюється поточна та

підсумкова успішність, ефективність методів навчання; *навчально-організаційну* – здійснюється прогноз успішності навчання, діагноз пропусків, визначення загально володіння матеріалом; *специфічну* – можлива додаткова обробка результатів тестування, для визначення якості самого тестування; *досліджувальну* [7, с. 122].

Тести можуть бути підсумковими або проміжними (тематичними). Підсумкові тести призначені, для того, щоб об'єктивно підтверити досягнення учнів у вивченні матеріалу. Тематичний тест направлений на сприяння покращення навчального процесу.

Роботу з тестами рекомендується проводити за 10–15 хвилин до кінця уроку. Таким чином, тест дозволяє перевіряти одночасно всіх учнів класу. Виконання тесту займає небагато часу, що дає можливість його проведення практично на будь-якому занятті.

Ще однією особливістю є можливість проведення тестів різних рівнів, що допомагає здійснювати індивідуальний підхід до кожного старшокласника.

Систематичність тестування з літератури стимулює активність та увагу старшокласників на уроці, підвищує їх відповідальність при виконанні завдань та є своєрідним етапом з підготовки до складання ЗНО.

Аналіз тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури дає підстави стверджувати, що увага старшокласників має бути направлена не лише на читання художнього тексту.

Найуживанішими є завдання для визначення відповідності між назвою твору та літературним напрямом, в який твір написаний. Відзначимо, що для вирішення таких завдань учневі необхідно знати не лише автора та художній твір, а й теорію літератури: *«Установіть відповідність між назвою твору та художнім напрямом (стилем):*

Назва твору:

1. *«Intermezzo».*
2. *«Кайдашева сім'я».*
3. *«Маруся».*

4. «Гайдамаки».

Художній напрям:

А. романтизм;

Б. імпресіонізм;

В. експресіонізм;

Г. сентименталізм;

Д. реалізм» [11 (2012)].

Глибоке розуміння старшокласниками теорії літератури є обов'язковими для вирішення наступного завдання: «До одного літературного роду належать усі твори рядка:

А. «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, «Енеїда» Івана Котляревського;

Б. «Наталка Полтавка» Івана Котляревського, «Камінний хрест» Василя Стефаника;

В. «Камінний хрест» Василя Стефаника, «Гімн» Івана Франка;

Г. «Чорна рада» П. Куліша, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного;

Д. «Лісова пісня» Лесі Українки, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського» [11 (2009)].

Особливості жанрової специфіки певного літературного періоду пов'язано з іменами персонажів та відображено у завданні: Установіть відповідність між жанром і персонажем твору: «Жанр твору: А) роман; Б) повість; В) поема; Г) балада:

А) Бондарівна;

Б) Максим Гудзь;

В) Іван Дідух;

Г) Мелашка Балаш;

Д) Датан» [11 (2013)].

Будову художнього твору учні повторюють, завдячуючи тестовому завданню: «У творі «Кайдашева сім'я» слова «Діло з грушею скінчилося

несподівано. Груша всохла, і дві сім'ї помирилися. В обох садибах настала мирнота й тиша» є:

А) експозицією;

Б) зав'язкою;

В) розвитком дії;

Г) кульмінацією;

Д) розв'язкою» [11 (2013)].

Наступне завдання потребує знань індивідуальних особливостей творчого письма митців: «Створіть пару: автори: Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Іван Карпенко-Карий = Твори: «Гімн», роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», комедія «Хазяїн», «Чого являєшся мені у сні?» повість «Кайдашева сім'я», комедія «Мартин Боруля» [11 (2018)]; вимагає знань художнього тексту: «Як я люблю тебе без тям / Як мучусь довгими ночами // І як літа вже за літами / Свій біль, свій жаль, свої пісні / У серці здавлюю на дні», – звертається до коханої ліричний герой вірша:

А) Миколи Вороного;

Б) Івана Франка;

В) Олександра Олеся;

Г) Павла Тичини;

Д) Максима Рильського» [11 (2013)].

Справжні власні імені й прізвища та псевдоніми митців потрібно було виокремити в ЗНО 2013 року: «Панас Мирний – це псевдонім:

А) П. Рудченка;

Б) П. Губенка;

В) М. Фітільова;

Г) І. Лозов'ягіна;

Д) І. Тобілевича» [11 (2013)].

Знання історії України, вміння учнів мислити, аналізувати художній текст, робити висновки буде оцінено в наступному завданні: «Провідною ідеєю в комедії «Хазяїн» є засудження:

- А. нещадної експлуатація селян багатіями;*
- Б. небажання багатіїв здобувати ґрунтовну освіту;*
- В. прагнення багатіїв до стягання задля стягання;*
- Г. байдужості багатіїв до проблем української культури;*
- Д. збайдужіння багатіїв до проблем народної освіти» [11 (2018)].*

Історія написання реалістичного художнього твору – у завданні: *«Життя родини Мазурів із села Семигори лягло в основу твору:*

- А) Панаса Мирного;*
- Б) Ольги Кобилянської;*
- В) Івана Нечуя-Левицького;*
- Г)Григорія Квітки-Основ'яненка;*
- Д) Івана Карпенка-Карого» [11 (2013)].*

Типовим у ЗНО є завдання такого характеру: *«Переконання в тому, що:*

«Сила родиться й завзяття

Не ридать, а добувати,

Хоч синам, як не собі,

Кращу долю в боротьбі», – висловлене у творі:

А. Григорія Сковороди;

Б. Івана Котляревського;

В. Тараса Шевченка;

Г. Лесі Українки;

Д. Івана Франка» [11 (2010)].

Тому, готуючись до ЗНО з української літератури, старшокласник повинен вміти аналізувати літературні твори з точки зору їх основної думки, персонажів та їхніх мотивів поведінки, а також використаних автором художніх засобів; знати зміст художніх творів, обов'язкових для прочитання; знати зміст, літературних понять: романтизм, реалізм; епос, драма, лірика; сатира, гротеск; комедія; повість, роман; уміти знайти в творі епітети, порівняння, метафори, алегорії, гіперболи; орієнтуватися в особливостях літератури будь-

якого літературного напрямку; мати навички у використанні риторичних питань і поетичного синтаксису, включаючи інверсію, тавтологію й паралелізм.

Отже, тест розглядається як ретельно розроблено процедура, в якій в усній чи письмовій формах є можливість оцінити рівень знань та вмінь старшокласників.

Переваги тестування: *велика об'єктивність* (як наслідок, більш позитивна стимулююча дія, що направлена на пізнавальну діяльність учня; виключається дія негативного впливу на результат тестування таких чинників як настрої, рівень кваліфікації конкретного вчителя); *універсальність* (можна використовувати на різних етапах процесу навчання); *багатофункціональність* (дозволяє зрозуміти вчителю, як далі працювати з учнем). Одночасно з цим, тест має недоліки: *велика копітка робота над створенням тесту та суб'єктивізм у формуванні змісту самих тестів* [6, с. 81].

Систематичність проведення тестування стимулює активність та увагу учнів на уроці, підвищує їх відповідальність при виконанні завдань різного рівня. Результати перевірки тестів аналізуються вчителем та учнями з метою неповторення помилок школярів. Тобто, тест виконує одночасно дві головних функції: контролюючу та навчальну. Відзначимо, що тести, які реалізують ту чи іншу функцію, зовні схожі, але мають різні завдання та різні вимоги до їх проведення. Контролюючому тесту характерні одноразові завдання, а навчальному – зіставні або повторювальні.

Це свідчить про те, що використання тестів в практиці викладання літератури виправдане. Саме тест є одним із засобів оцінки знань та вмінь учнів старших класів з літератури.

При використанні тестів на уроках української літератури відбувається психологічне звикання і в учнів старших класів не виникає стресової ситуації при складанні ЗНО.

Література:

1. Андрощук А. О. Рейтингова технологія оцінки знань в навчально-виховному закладі / А. О. Андрощук // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 86 – 96.

2. Глуханюк Д. Як об'єктивно оцінити знання учнів (з досвіду впровадження залікової системи) / Д. Глуханюк // Педагогіка толерантності. – 1997. – № 1 – 2. – С. 86 – 90.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Колективна монографія / Під заг. ред. О. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Концепція літературної освіти // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2011. – № 4. – С. 13–17.
5. Мороз В. Рейтингова система оцінювання знань учнів / В. Мороз // Освітнянин. – 1996. – № 4. – С. 20.
6. Ніколаєва С. Ю. Тестовий контроль читання (англійська мова) / С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Метьолкіна. – К. : ЛЕНВІТ, 1997. – 88 с.
7. Педагогіка. Частина І. Загальні основи педагогіки. Теорія навчання (дидактика): Навчальний посібник для студентів педагогічних закладів / В. Л. Омельченко, С. В. Омельченко, С. Г. Мельничук. – Кіровоград. – 1997. – С. 121 – 123.
8. Подлісецька О. О. Українська література. Методичні рекомендації для слухачів підготовчого відділення факультету довузівської підготовки / О. О. Подлісецька – Одеса : «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2017. – 42 с.
9. Розенкранц Н. В. Использование тестовой методики при обучении чтению текста в разных функциональных стилях в старших классах / Н. В. Розенкранц // ИЯШ. – 1996. – № 2. – С. 5–8.

Інтернет-ресурси:

10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // [Електронний ресурс]. – Назва з екрана. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
11. ЗНО онлайн з української мови та літератури // [Електронний ресурс]. – Назва з екрана. – Режим доступу: <https://zno.osvita.ua/ukrainian/>